

door L.S. Groot Koerkamp

*De heer L.S. Groot Koerkamp was lid van het Dage-
lijks Advies College van het openbaar lichaam Zuide-
lijke IJsselmeerpolders in de periode van 1976 tot en
met 1979. Sinds 1980 is hij voorzitter van de CDA-
fractie in de gemeente Lelystad.*

Ruimte in Nederland

Ook de Markerwaard aanpakken

Algemeen

In 1913 werd dr. ir. C. Lely – ten tweede male – minister van Waterstaat. Als voorwaarde stelde hij de droogmaking van de Zuiderzee. Koningin Wilhelmina leest enige tijd later op Prinsjesdag (13 september 1913) deze zin in de troonrede voor: 'Ik acht den tijd gekomen om de afsluiting en droogmaking van de Zuiderzee te ondernemen'.

Drie redenen leidden ertoe de afsluiting en gedeeltelijke droogmaking van de Zuiderzee ter hand te nemen:

1. grotere veiligheid tegen overstromingen;
2. betere waterhuishouding;
3. vergroting van de werkgelegenheid en de voedselvoorziening.

De eerste twee doeleinden werden verwezenlijkt door de bouw van de Afsluitdijk, die in 1932 gereed kwam. In overeenstemming met het laatste motief zijn de Wieringermeer (1930 droog, 20.000 ha.) en de Noordoostpolder (1942 droog, 48.000 ha.) overwegend landbouwgebieden geworden. Het toenemende tekort aan ruimte in ons dichtbevolkte land en het feit dat Flevoland (oostelijk deel 1957 droog, 54.000 ha., zuidelijk deel 1968 droog, 43.000 ha.) vlak bij het noordelijk deel van de randstad (Amster-

dam, 't Gooi) ligt, hebben de inzichten over de bestemming van de polders in de jaren vijftig doen veranderen. De bestemming voor woongebieden veranderde van 1% van de Wieringermeer en Noordoostpolder tot 25% in Zuidelijk Flevoland.

En wat zijn na precies 70 jaren de resultaten? In elk geval moet sterk samengevat worden vermeld dat de IJsselmeerpolders thans meer dan 150.000 Nederlanders huisvesten en dat er nog steeds forse woningbouwprogramma's in uitvoering zijn in Lelystad en Almere. Het nieuwe land van Wieringermeer, Noordoostpolder en Flevoland omvat tezamen 165.000 hectare. Het is de bedoeling om het Zuiderzee-project ook bestuurlijk als eenheid te bewaren en verder in dat verband uit te werken in een aparte groei-modelprovincie Zuiderzeeland. Maar het

totale gebied van de nieuwe provincie is nog niet drooggemaakt overeenkomstig de in 1918 goedgekeurde plannen van minister Lely. De Markerwaard ontbrekt nog.

Het thans vigerende beleidsvoornemen van de regering spoort met Lely's vooruitziende visie. Ook in zijn afsluitings- en gedeeltelijke droogmakingsplannen was de Markerwaard inbegrepen. Volgens het aanvankelijke plan zou de Markerwaard reeds na de Wieringermeer worden drooggelegd. Na een aanzet kwam de uitvoering in 1942 stil te liggen en werd in de tweede helft van de jaren vijftig hervat. Wijzigen van het schema van uitvoering van de werken heeft ertoe geleid, dat later voorrang werd gegeven aan de realisatie van andere polders, waardoor de Markerwaard als laatste voor drooglegging in aanmerking komt. Over de Markerwaard is in het regeerakkoord van het kabinet-Lubbers d.d. 26 oktober 1982 het volgende opgenomen. (T.K., 82-83, 17555 nr. 7): 'Bij het voorbereiden van de regeringsbeslissing over de toekomst van het Markerwaardgebied zal de Regering de na het beleidsvoornemen in 1980 naar voren gekomen denkbeelden en inzichten in overweging nemen en streven naar een spoedige afronding van de besluitvorming'.

'De ontwikkeling van het Markerwaardgebied' (T.K. 1979-1980, 16320) doorloopt als regeringsplan de procedure van de planologische kernbeslissing (p.k.b.). Voor het Markerwaardgebied is dat overigens niet de eerste kennismaking met inspraak. Ter voorbereiding van de beslissing over de ontwikkeling van het Markerwaardgebied heeft de minister van Verkeer en Waterstaat reeds in 1972 de Raad van de Waterstaat verzocht advies uit te brengen. Om tot een brede oordeelsvorming te komen heeft hierover in 1973 een inspraakprocedure plaats gevonden op basis van zes varianten voor de ontwikkeling van het Markerwaardge-

bied: één zonder inpoldering, vijf met in grootte variërende gedeeltelijke inpoldering van het Markermeer met behoud van randmeren tussen de nieuwe polder en het omringende land. Met de resultaten van deze inspraak heeft de Raad van de Waterstaat in juli 1976 geadviseerd tot inpoldering van de Markerwaard.

Met betrekking tot de Markerwaard zijn – sinds 1976 toen de regering tot deze p.b.k.-procedure besloot – drie stappen gezet en gepubliceerd, t.w. A: Het beleidsvoornemen (sept. '80); B: De inspraak met een samenvatting daarvan (19 maart '82); C: Advies van de Raad van Advies voor de Ruimtelijke Ordening (5 juli '82). In ontwikkeling is in 1983 stap D: De regeringsbeslissing.

Het is aan het kabinet-Lubbers de p.k.b.-procedure inzake de ontwikkeling van het Markerwaardgebied in 1983 af te ronden en de regeringsbeslissing aan de Tweede Kamer aan te bieden, opdat de parlementaire behandeling van deze planologische kernbeslissing spoedig kan worden afgesloten. Het bestuurlijk overleg in dezen startte op 13 april 1983. Niet ontkend kan worden dat – ondanks de onvoorstelbare hoeveelheid informatie – de telkens oplaaiende discussie over nut en zin van de Markerwaard nogal eens emotioneel inplaats van rationeel werd gevoerd. Tot wezenlijke veranderingen in reeds ingenomen standpunten heeft dat uiteraard niet geleid.

Enkele overwegingen

1. Sinds de start van het Zuiderzee-project is onze bevolking ongeveer verdrievoudigd. Tussen 1983 en 2000 kan in Nederland nog met een toename van bijna 1 miljoen inwoners worden gerekend. Bij een gemiddelde woningbezetting van $\pm 2,5$ en ± 40 woningen per hectare vraagt alleen die uitbreiding 10.000 ha. netto woningbouw ruimte. Voor de bruto benodigde oppervlakte moet deze

- behoefte nog globaal met de factor 2-2½ worden vermenigvuldigd.
2. Het kabinet-Lubbers geeft het werkgelegenheidsbeleid een accent door maatregelen op hun algemene productieve effecten voor de bedrijven te toetsen in plaats van op verlies en creatie van banen. Het gaat om een bijdrage aan een structurele verbetering van de economie en werkgelegenheid. Een werkgelegenheidsplan is erop gericht dat er meer investeringen komen.
 3. De Raad van Advies voor de Ruimtelijke Ordening (RARO) heeft zijn advies opgesteld en als deel C van de p.k.b.-nota aan de Tweede Kamer aangeboden op 5 juli 1982. In deze rapportage blijkt, dat uiteindelijk in de RARO vier stromingen aanwezig zijn met betrekking tot het meest fundamentele punt uit de p.k.b.: 'Het Markerwaardgebied wordt gedeeltelijk ingepolderd'. Meer in detail: vijf leden willen nadere informatie, dertien leden zijn voorstander van inpoldering, twee leden vinden inpoldering niet wenselijk en vier leden willen 'nu niet' inpolderen.
 4. Verzet tegen inpolderen is er altijd geweest. Het was en is een onderdeel in de Nederlandse strijd tegen het water. Van vissers en grootwatersporters is zo'n verzet ook begrijpelijk en dus te verwachten.
 5. Uit de programvergelijking 1982 van de politieke partijen die in de Tweede Kamer vertegenwoordigd zijn, blijkt o.a. dat het CDA stelt (in de rubriek Verkeer en Waterstaat en Landbouw en Visserij) dat er spoedig een besluit moet worden genomen over (inpoldering) Markerwaard. Dit onderwerp moet dus in de regeerperiode 1982-1986 worden behandeld.
 6. In het rapport *De ruimte en wij, wij en de ruimte* van een commissie van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA d.d. november 1981 wordt ook uitvoerig ingegaan op de al of niet inpoldering van de Markerwaard en wordt ervoor gepleit deze beslissing op een zo gefundeerd mogelijke wijze tot stand te brengen.
 7. De inpoldering van de Markerwaard in het 78.000 ha. grote Markermeer heeft thans betrekking op 41.000 ha.; de oorspronkelijke omvang van de Markerwaard van 56.000 ha. is gereduceerd tot 41.000 ha. terwille van ruimere mogelijkheden voor de watersport en dientengevolge grotere randmeren. Amsterdam wil hiervan 700 ha. inpolderen voor woningbouw.
 8. De dijk Enkhuizen-Lelystad verdeelt het zoetwaterdeel van het IJsselmeergebied in twee delen. Het IJsselmeer ten noorden van deze dijk beslaat ongeveer 123.000 ha. en fungeert als zoetwaterreservoir. Het IJsselmeer vult in samenhang met Waddenzee en omliggend polderland van Noord-Holland, Friesland, Noordoostpolder en Flevoland een belangrijke functie voor de waterhuishouding, scheepvaart, visserij, watersport en natuurbehoud.
 9. Aanleg van de Markerwaard vergt ca 7 jaar. In het ontginningstempo is wel flexibiliteit. Eerste uitgifte aan derden van landbouwgronden is ca 5 jaar na start ontginning mogelijk d.w.z. 12 jaar na start aanleg Markerwaard. Dus: 1984 + 12 = 1996.
 10. Als hoofdfuncties van de Markerwaard zijn van oudsher gedacht landbouw, bossen mede ten behoeve van recreatie en natuurwaarden en nieuwe inter-regionale verbindingen. In het reserveringsbeleid zal rekening gehouden kunnen worden met verstedelijking anders dan via uitwisseling van cultuurgrond elders in (West-) Nederland. In de p.k.b.-pro-

- cedure Markerwaard wordt initiëel een min of meer rechthoekige 'groene' Markerwaard van 41.000 ha. met brede randmeren gepresenteerd.
11. Het huidige gebruik van het Markerwaardgebied levert een zeer geringe werkgelegenheid in de visserij en recreatie (200-300 arbeidsplaatsen). Minder directe werkgelegenheid in de visserij ontstaat mede door inpoldering; cijfers met betrekking tot de eerdere inpolderingen zijn evenwel niet voorradig, ook niet met betrekking tot de visopbrengst.
 12. De benodigde investeringen zijn in totaal geraamd op 1650 miljoen gulden gedurende 20 jaar uit te geven, n.l. voor aanleg *f* 1160 miljoen en voor inrichting en beheer *f* 490 miljoen. In de eerste 20 jaren van inrichting zijn er evenwel \pm *f* 650 miljoen ontvangsten uit tijdelijke landbouwexploitatie begroot. Per ha. cultuurgrond betekent dat een 'aankoop-prijs' waarvoor geen ruimte op een centrale plaats in Nederland te koop komt. En dat voor ruimte zonder randvoorwaarden!
 13. Niet alleen in centraal Nederland is uitbreiding met 'droge ruimte' aan de orde. In Zuid-Holland is het plan Waterman serieus in bespreking om op vrij goedkope wijze land in de Noordzee te winnen (resp. 2347 ha. bij Scheveningen en 3600 ha. aan de Maasvlakte).
 14. Uit CBS-cijfers blijkt dat de beteelde oppervlakte cultuurgrond van 2.256.000 ha. in 1965 is teruggelopen tot 2.005.000 ha. in 1982, derhalve 251.000 ha. 'verdwenen'. Van 1950 tot 1980 was er een netto-afname van 16% gebruikte cultuurgrond. Over deze 30-jarige periode was er wel een toename van kunstmest + 310%, van krachtvoer + 470%, van de rundveestapel + 90% en van de ruilverkaveling + 2100%! Machines namen

met + 900% toe en landbouwpaarden namen met - 100% af.

15. Als in de huidige financiële prioriteiten van de rijksoverheid de eigen budgettaire ruimte voor de drooglegging en de opbouw van de Markerwaard te krap zou blijken, is overbrugging mogelijk via een projectlening voor de Markerwaard om de kapitaalsinvestering voor de rijksoverheid te (laten) financieren. Forse bestrijding van het financieringskort met een eigen benadering met betrekking tot kapitaalsinvesteringen om de marktsector uit te breiden is zeer wel mogelijk.

Actuele aspecten

Minister Smit-Kroes heeft in de eerste helft van maart 1983 vier studierapporten, die van belang zijn voor de besluitvorming over de ontwikkeling van het Markerwaardgebied naar de Tweede Kamer gezonden. De titels ervan zijn:

- Geohydrologische aspecten bij de aanleg van de Markerwaard;
- Denkbeeld van een structuur van het IJsselmeergebied;
- Het Markermeer, informatie voor het bestaan als open water;
- Markerwaard, tien jaar droog.

De studierapporten, een co-productie van Rijkswaterstaat/Directie Zuiderzwerken en de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, zijn eveneens ter informatie gestuurd aan andere betrokkenen bij de besluitvorming over het Markerwaardgebied. De studies, waarvan deze rapporten het verslag zijn, zijn verricht om tegemoet te komen aan vragen om meer informatie, die tijdens de inspraak en bij het opstellen van het advies van de Raad van Advies voor de Ruimtelijke Ordening zijn gesteld.

Laatst verschenen vier studie-rapporten.

In de meest recente informatie inclusief een goed overzicht van de planologische

kern van de beslissing is in de hierboven reeds aangehaalde studierapporten gepubliceerd. In het navolgende wordt hiervan een zeer gecomprimeerde weergave gegeven, waarbij voor een klein gedeelte integraal uit de samenvatting van het betreffende rapport wordt geciteerd.

Geohydrologische aspecten bij de aanleg van de Markerwaard.

Dit rapport bevat een nadere uitwerking van desbetreffende passages uit het advies van de Raad van de Waterstaat van 1976, waarvan de strekking is om tegenmaatregelen te nemen tegen eventuele geohydrologische gevolgen van de aanleg van de Markerwaard. Tijdens de inspraakfase van de planologische kernbeslissing is door het provinciaal bestuur van Noord-Holland om nadere en meer concrete informatie over dit onderwerp verzocht.

Droogmakerijen en inpolderingen leiden per definitie tot wijzigingen in het regiem van grond- en oppervlaktewater, zowel in de droogmakerij of inpoldering als in de onmiddellijke omgeving ervan.

De geohydrologie houdt zich bezig met het verloop van grondwaterstromen op verschillende diepten en de gevolgen daarvan voor het gedrag van de bodem. Aanleg van de Markerwaard betekent dat de grondwaterstand ter plaatse wordt verlaagd met effecten op het diepe grondwater in het aangrenzende gebied. Zonder tegenmaatregelen zou dit leiden tot het inklinken van de bodem. Afhankelijk van de mate en de snelheid, waarmee dat zou geschieden, kan schade ontstaan aan de aanwezige bebouwing. Het is mogelijk tegenmaatregelen te treffen om een daling van de grondwaterstand in het bovenste watervoerende pakket in Noord-Holland zodanig te beperken dat geen schade ten gevolge van zettingen optreedt.

Voor zover een daling van de grondwaterstand zou optreden in de landelijke

gebieden zullen de gevolgen zowel voor land- en tuinbouw als voor natuur en milieu minimaal zijn.

De meest aantrekkelijke oplossing althans voor wat betreft de exploitatiekosten is een infiltratiegeul in de randmeren al of niet opgevuld met zand. Na een technische uitwerking zal moeten blijken of de infiltratieweerstand van de bodem van de geul zodanig zal zijn, dat de investeringskosten acceptabel worden.

Een definitieve keuze uit de mogelijke tegenmaatregelen is thans nog niet te maken. Een nadere technische uitwerking zal moeten plaatsvinden in het kader van concrete technische voorbereiding van de aanleg van de Markerwaard.

Het is wel duidelijk dat er technische oplossingen voorhanden zijn om schade aan gebouwen c.a. te voorkomen.

Denkbeeld

Een beslissing tot inpoldering van 41.000 ha., ook al is dat een onderdeel van een groter plan dat al lang in uitvoering is, blijft een belangrijke beslissing. Het is noodzakelijk om in zo'n situatie een dergelijk regeringsvoornemen in een groter ruimtelijk en maatschappelijk kader te 'plaatsen'. Het rapport Denkbeeld plaatst de ontwikkeling van het IJsselmeergebied in de context van het nationale planologische beleid, zoals dat o.a. is beschreven in de nota landelijke gebieden en de verstedelijkingsnota. Het IJsselmeer met inbegrip van de daarin gelegen polders heeft een oppervlakte van ruim 10% van ons land. Het rapport beschrijft wat er ten opzichte van het structuurplan uit 1961 is veranderd en wat hetzelfde is gebleven.

Veranderd is o.a. de waarde die aan de functies van het water wordt toegekend. Dit komt tot uitdrukking in: 1) het feit dat een beheersplan voor het IJsselmeer wordt opgesteld; 2) het beleidsvoornemen tot inpoldering van een Markerwaard met randmeren die in combinatie

met het IJmeer rond 15.000 ha. *groter* zijn dan in de plannen uit 1961; 3) het tot stand komen van zowel een structuurvisie op het recreatief gebruik van de randmeren, een oecologische visie randmeren en een nota over de sanering van de waterkwaliteit van de randmeren, die alle nadrukkelijker dan voorheen de waarden van het water aan de orde stellen en aldus een kader scheppen voor inrichting en beheer.

Veranderd is de waarde die, binnen het kader van het Nederlandse cultuurlandschap, wordt toegekend aan het natuurlijke milieu. In het bijzonder de waarde van het IJsselmeergebied voor water- en moerasvogels staat thans in het centrum van de belangstelling.

Veranderd is tenslotte het gewicht dat aan de verstedelijking wordt toegekend. Het plan van 1961 voorzag in een omvangrijke verstedelijking van de Markerwaard, tegenover Lelystad en tegenover het huidige Almere. De huidige denkbeelden zijn, dat ten aanzien van deze functie de Markerwaard meer overeenkomst met de Noordoostpolder zal vertonen dan met Flevoland. Daarbij realiseren zich, dat ook als de bevolkingsdichtheid in de Markerwaard in de verre toekomst die van Friesland niet zou overtreffen, een polder van deze omvang op den duur toch wel verspreid over enkele kernen, in totaal rond 80.000 inwoners zal herbergen. Samenvattend wordt gesteld dat het denkbeeld 1981 zowel een treffende overeenkomst als aanmerkelijke verschillen vertoont met het structuurplan 1961.

Het Markermeer

Dit rapport bevat de resultaten van een onderzoek naar de ontwikkelingsmogelijkheden van het Markermeer, indien dit ook in de toekomst als open water zou worden beheerd.

Dit onderzoek heeft plaats gevonden, omdat tijdens de inspraak- en adviesfase van de planologische kernbeslissing bleek, dat velen zich moeilijk een voorstelling kunnen maken. Weliswaar bevatten studies en rapporten van de afgelopen jaren alle informatie op dit gebied in onderdelen, maar een samenvattend overzicht ontbrak, hetgeen de beeldvorming bemoeilijkte. Om in die leemte te voorzien, gaat het rapport uitvoerig in op de abiotische en biotische kenmerken van het Markermeer, evenals op de gebruiksfuncties en de relaties tussen deze functies onderling, zowel nu als eventueel in de toekomst. Bij wijze van voorbeeld zijn twee ontwikkelingen nader uitgewerkt. Eén waarbij de nadruk van de ontwikkeling op de natuurwaarden ligt en een ander, waarbij de recreatieve ontwikkeling centraal wordt gesteld.

Om de grote hoeveelheid informatie ook in zijn innerlijke samenhang te overzien is dit rapport rijkelijk voorzien van samenvattende kaartbeelden. De twee ontwikkelingsmodellen moeten worden beschouwd als een illustratie van mogelijke ontwikkelingen in het Markermeer. Andere ontwikkelingen zijn eveneens mogelijk. De modellen bedoelen daarom geenszins eindbeelden van ontwikkelingen te schetsen: zij zijn niet meer dan een fase in een mogelijke ontwikkeling.

Ten aanzien van vele ontwikkelingen bestaat ook nog onzekerheid over de aard en omvang waarin zij zich zullen manifesteren. Dit alles als gevolg van de zich veranderende omstandigheden zoals de economische situatie en de beschikbare vrije tijd. Het resultaat van de te zijner tijd te nemen besluiten ten aanzien van de zich op dat moment aandienende keuzen, bepaalt uiteindelijk het verloop van de ontwikkelingen van het Markerwaardgebied en het daarbij behorende ruimtelijke beeld.

Markerwaard 10 jaar droog.

Deze studie geeft een beeld van de eerste fase van de ontwikkeling van de Markerwaard. Zoals altijd, ontstaat in de eerste fase een 'groene' polder, een ruig en grootschalig ontginningslandschap: in de winter de naakte klei van de akkers, in de zomer de uitgestrektheid van de koolzaad- en graanvelden, de aanblik van de jonge bosaanplant en de ondoordringbaarheid van het riet en de moerassen van het nog onontgonnen land.

Voor het opstellen van het rapport 'Markerwaard 10 jaar droog' is er vanuit gegaan dat ruim de helft van de polder een agrarische bestemming zal krijgen. Tevens is er vanuit gegaan dat de plannen de mogelijkheid open moeten laten om daarnaast stedebouw, natuur en landschap, recreatie, bos en verbindingen te kunnen realiseren. Als mogelijk op lange termijn in het Markerwaardgebied te realiseren bestemmingen is daarenboven rekening gehouden met een internationale luchthaven, een militair oefenterrein, een electriciteitscentrale en een drinkwaterspaarbekken. De randmeren, die bij inpoldering ontstaan, hebben waarde voor de waterhuishouding, de recreatie, de natuur en het landschap, maar ook voor de visserij en voor de verbindingen te water.

De ontwikkeling van het Markerwaardgebied wordt als een proces benaderd. Elementen van dit proces zijn enerzijds continuïteit, gebaseerd op de wens en soms de noodzaak dit toekomstbeeld aan veranderende omstandigheden, inzichten en waardeoordelen aan te passen. Op basis van nieuwe ontwikkelingen in de samenleving, nieuw verkregen inzichten en kennis, wordt het toekomstbeeld tijdens de realisatie steeds verder ontwikkeld en aangepast. Bij de voortschrijdende inrichting zullen de gebruiksmogelijkheden niet altijd toereikend zijn om alle aanspraken ten aanzien van het ruimtegebruik te honoreren. Ook zullen de ver-

schillende aanspraken elkaar onderling beïnvloeden en mogelijk uitsluiten. Bovendien spelen de tijdstippen waarop de verschillende gebruiksmogelijkheden beschikbaar komen een rol.

De Markerwaard moet worden bedijkt en daarna met behulp van een bemaling worden drooggelegd en vervolgens drooggehouden. Voor het dijktracé is vooralsnog uitgegaan van het 'Verkenningen'-tracé. De dijk, de gemalen en de hoofdvaarten moeten gelijktijdig gereed zijn. De aanleg van de dijk, de bouw van de gemalen en eventuele toegangssluisen kan in zeven tot acht jaar worden voltooid, waarna het droogmalen ca. negen maanden vraagt.

Uit rentabiliteitsoverwegingen is een hoog ontginningstempo gewenst. De gronden die gedurende de ontginning een tijdelijke landbouwkundige exploitatie kennen, zijn omstreeks vijf jaar na de aanvang van de ontginning geschikt voor blijvend landbouwkundig gebruik. Ten aanzien van de uitgifte van landbouwgronden kan worden verwacht dat de beschikbare gronden zullen worden benut voor het oplossen van alleen grote knelpunten op het oude land. Dit zal leiden tot een zorgvuldige uitgifte en een vrij langdurige staatsexploitatie van de landbouwgronden.

Natuurrecreatie zal een aspect van de recreatie in en rond de Markerwaard zijn. De natuurgebieden zullen natuurrecreatief en ook natuureducatief medegebruik kennen. Hetzelfde geldt voor de stille kernen van de bossen, gebieden met spontane bosvorming en de nog niet ontgonnen delen van de Markerwaard.

De westelijke randmeren hebben een functie voor de waterhuishouding, de scheepvaart, de recreatie, de natuur en voor de bescherming van de landschappelijke en cultuurhistorische waarden van de Noordhollandse kust. Met betrekking tot de waterhuishouding vormen zij tezamen met het IJmeer en het Oostvaar-

dersdiep een bergboezem en transportweg voor het water dat daarop uit de aangrenzende gebieden wordt geloosd. Omgekeerd wordt aan de westelijke randmeren in droge perioden water onttrokken.

De westelijke randmeren vormen een scheepvaartroute van Amsterdam naar de langs de kust van Noord-Holland gelegen oude Zuiderzeestadjes en naar het IJsselmeer. De randmeren bieden mogelijkheden voor watersport en strand- en oeverrecreatie, maar ook voor natuurlijke ontwikkelingen en voor de visserij. In de toekomst kunnen de randmeren mogelijk een functie krijgen om water uit het IJsselmeer te brengen naar Midden- en West-Nederland en omgekeerd, alsmede als bekken voor de drink- en industriewatervoorziening.

De waterkwaliteit van de wateren in het Markerwaardgebied wordt in belangrijke mate bepaald door de kwaliteit van het water dat daarop wordt geloosd.

De westelijke randmeren en het IJmeer hebben goede potenties voor een rijke visstand. De randmeren zullen tengevolge van de geleiding en de aanleg van strekdammen en voorlanden voor de door diverse soorten watervogels gewenste rust kunnen zorgen.

De visualisering van de op de in het rapport beschreven overwegingen gebaseerde plannen voor de eerste fase in de ontwikkeling van het Markerwaardgebied is weergegeven in de kaartbeelden 'Markerwaard vijf jaar droog' en 'Markerwaard tien jaar droog'. De kaarten zijn niet gedetailleerd maar bevatten slechts globale aanduidingen. In de tijd beschikbaar tot de daadwerkelijke aanvang van de inrichting zal op basis van nadere studies een uitwerking in de vorm van het aanvangsplan moeten worden opgesteld.

Gesignaleerde nadelen

Vooral over de van de zijde van in het bijzonder de natuurbeschermings- en

milieu-organisaties in de afgelopen jaren aangetekende bezwaren tegen drooglegging is het moeilijk een zakelijke discussie te voeren. Over de belangrijkste door hen aangehaalde nadelen als: de vernietiging van een hoogwaardig ecosysteem, de afname van de oppervlakte zoetwatergebied, waarmee waardevolle flora en fauna zouden verloren gaan, verwachte afname van de overwinteringsmogelijkheden voor een aantal vogelsoorten, de cultuurhistorische waarde van de oostkust van Noord-Holland kan gedeeltelijk worden aangetast, is overigens in het voorgaande reeds uitvoerig ingegaan.

De veronderstelde nadelen blijken thans niet te traceren. Veronderstel overigens dat Flevoland (97.000 ha. polder) niet was aangelegd. In werkelijkheid is er een fantastische som aan meer natuurwaarde geschapen als in het geval van de nog aanwezige grote plas water van 97.000 ha., die in 1957 resp. 1968 in twee gedeelten is drooggelegd. In dit verband moet ook gewezen worden op de brochure *Natuurgerichte recreatie in het Oostvaardersplassengebied* van 5 april 1983 van de Stichting Recreatie en de Stichting Natuur en Milieu. Weliswaar pleit deze brochure dat het daar mogelijk is om op de natuurbeleving gerichte recreatie een serieuze kans te geven, zonder dat het natuurgebied wordt bedreigd. Deze publicatie stelt ook de algemene waarde vast van een voorbeeld van het harmonieus verbinden van recreatie- en natuurbelangen. Het is niet aannemelijk dat bij aanleg van de Markerwaard op de manier zoals in het voorgaande uitvoerig uiteengezet er netto van minder natuurwaarde sprake zou zijn. Voorgaande beschreven rapporten wijzen duidelijk op het tegenovergestelde.

Werkgelegenheid

Onafhankelijk van de oppervlakte van de Markerwaard en van de inrichting die wordt gekozen is op den duur, wanneer de inrichting is voltooid en een dichtheid

van 115 à 200 inwoners per km² is bereikt, daar werkgelegenheid te verwachten voor 12.500 à 19.000 beroepspersonen in full-time (= 40 uren per week) banen. Daarvan is ca. 60% zijnde ± 10.000 arbeidsplaatsen aan te merken als werkgelegenheid die niet wordt gecreëerd zonder de Markerwaard-aanleg. De gronden in de Markerwaard behoren evenals die van Flevoland, tot de meest vruchtbare van West-Europa. Door een rationele verkaveling, een goede ontsluiting, een efficiënte bedrijfsvoering en bij gunstige klimatologische omstandigheden is ook op langere termijn een rendabele landbouwkundige exploitatie mogelijk, zowel micro-economisch als macro-economisch. De bodemgesteldheid van de Markerwaard is zodanig dat behalve akker- en weidebouw ook meer bijzondere teelten mogelijk zijn. Met name op het Enkhuizerzand zijn de gronden geschikt voor bloementeelt (hyacinten).

Het verkrijgen van landbouwgronden in de Markerwaard betekent een positieve bijdrage aan het toekomstige saldo van de agrarische handelsbalans. In elk geval moet er evenals in het verleden via de Zuiderzeesteunwet voor enkele honderden arbeidsplaatsen in en om de beroepsmatige Markermeervisserij ook financiële schadeloosstelling verzekerd zijn bij geleden aantoonbare bedrijfsschade door inpoldering.

Nu inpolderen

Als plichtbezorger van een spoedige inpoldering van de Markerwaard dient allereerst vermeld te worden, dat het gaat om het belang van natuur en landschap boven het behoud van een nogal eenzijdig samengesteld zoetwaternatuurgebied als het Markermeer.

Dit wordt ook betoogd door prof. mr. P. de Haan, die als deskundige zitting heeft in de RARO en onlangs in het tijdschrift van de Vereniging tot Behoud van het IJsselmeer het meerderheidsstandpunt

van de RARO nog eens heeft vertolkt. In het betreffende artikel worden drie redenen vóór inpoldering uitgewerkt in volgorde van gewicht: landbouw, natuurbouw en stedebouw. De betekenis van de Markerwaard voor de landbouw wordt benadrukt in het kader van de enorme betekenis die de Nederlandse landbouw in het algemeen en de IJsselmeerpolders in het bijzonder in de wereld hebben. 'Als tweede agrarische exportland na de Verenigde Staten vormt ons land zonder meer een economische reus, niet alleen wat de uitvoer van kwaliteitsproducten betreft, maar ook wat betreft de toelevring van kennis en materiaal aan ontwikkelingslanden.' Over natuurbouw wordt in hetzelfde artikel benadrukt dat na inpoldering een veel rijker vogel- en vegetatiebestand tot stand komt, niet alleen in aan te leggen moeras- en bosgebieden, maar ook door de combinatie van randmeren, vruchtbare landbouwgronden en natuurterreinen die men nergens in een zodanige omvang aantreft; die combinatie is het meest karakteristiek voor het Nederlandse landschap.

Uiteraard moeten de recreatieve ontwikkelingen zo goed mogelijk worden afgestemd op natuur en landschap, de stedelijke gebieden en de landbouw. Hoewel de ontwikkelingen op het gebied van de openluchtrecreatie in Flevoland en de omringende wateren nog volop aan de gang zijn, is in maart 1983 een Recreatiebasisplan Flevoland gepresenteerd om een beeld te geven van de gewenste ontwikkelingen van de openluchtrecreatie van bovenlokale betekenis in Flevoland tot 1995. De Markerwaardmogelijkheden zijn hier nog niet in opgenomen; de beide andere polders van Flevoland bewijzen hier vele praktische mogelijkheden. De Markerwaard heeft als voordeel, dat een deel van de verstedelijkingsindruk van het oude land kan worden afgeleid. De Haarlemmermeer (-polder) leert ons bijv. dat de plan-horizon in dezen ver

weg ligt, maar reservering in beginsel zal mogelijk moeten zijn.

In de Markerwaard bestaat – indien nodig – de mogelijkheid op langere termijn tot aanleg van een grote luchthaven, waarvoor elders geen ruimte is. De Markerwaard biedt zonodig de mogelijkheid tot aanleg van een groot militair oefenterrein. Afhankelijk van de te verwezenlijken bestemmingen kan uit financieel-economisch oogpunt de inpoldering een positief saldo opleveren.

Inpoldering heeft een positief effect op de werkgelegenheid zowel ten aanzien van behoud als ten aanzien van uitbreiding. Gezien de nodige natuurbouw in de Markerwaard krijgt de verblijfs- en dagrecreatie bij inpoldering nieuwe mogelijkheden. Ook de voorgenomen uitbreiding van de oppervlakte bos in Nederland met vele hectaren past bij inpoldering beter, zowel door substitutie van gronden als door inplant in de Markerwaard.

Alle aanspraken op beslag van de ruimte in de Markerwaard zijn nog niet gekwantificeerd. De bespreking van de laatste vier verschenen rapporten maakt ook duidelijk, dat er nog meerdere keuzen gemaakt moeten worden, temeer omdat de invulling procesmatig verloopt.

Erfenis

Een polder is een geweldig rijke erfenis voor het nageslacht. Het vruchtgebruik is vooraf niet meer vanzelfsprekend te

kwantificeren. Wel weten we dat het daartoe geïnvesteerde geld en de daarvoor gewerkte tijd niet in de consumptieve sfeer wordt opgemaakt, maar als erfstuk wordt 'opgepot'.

Bij onroerende goederen is er sprake van exploitatie van *bodemschatten*, zoals aardgas (1982 70,6 miljard m³), olie en onder de waterspiegel gelegen vruchtbare grond. Daarbij is het grote verschil, dat aardgas en olie worden *verbruikt*, maar dat nieuw land blijvend wordt *gebruikt* en blijvend opbrengsten zal geven, ook qua energie. Daarnaast houden wij anderen het gebruik van talenten voor. Uitgerekend in deze tijd moeten we ons allen de bedoeling van het woekeren met onze talenten vaker herinneren. *De resultaten zijn ten bate van onze kinderen: dat geldt ook voor een nieuwe polder!*

In de besluitvorming inzake de Markerwaard is vertraging opgetreden en zijn er sinds de begroting voor 1956 meerdere veranderingen aangebracht met betrekking tot de uitvoering van de eerste werken voor de Markerwaard.

De financiële situatie kan niet nogmaals spelbreker zijn, integendeel.

